

popisuje vzájemné teoretické či analytické souvislosti a poukazuje na proměnlivé důrazy na různé aspekty zkoumaných teoretických i empirických problémů.

Tomáš Dvořák

Oleg Suša: *Globalizace v sociálních souvislostech současnosti: Diagnóza a analýza*

Praha, Filosofia 2010, 352 s.

Globalizace byla bezpochyby jedním z nejvýraznějších témat světové sociologie 90. let. Až donedávna byl český čtenář se zájmem o tuto problematiku až na výjimky (Keller, Ehl, Barša a Císař) odkázán na několik překladů vlivných textů (Bauman, Hertz, Klein, Norberg, Reich, Stiglitz), ale kvalitní text s ambicí zmapovat a systematicky představit komplexní realitu a reflexi globalizace na místním knižním trhu chyběl. Alespoň částečně se podařilo zaplnit tuto díru vydáním překladu Beckovy *Was ist Globalisierung?* z roku 2004 (česky vyšlo 2007 v CDK v Brně), nyní se na pulty a do knihoven dostává kniha *Globalizace v sociálních souvislostech současnosti: Diagnóza a analýza*, jejímž cílem není nic menšího než „ukázat globalizaci v sociálních souvislostech současnosti jako komplex dynamických procesů utvářejících současný svět, jako fenomén s mnoha dimenzemi a úrovněmi“ (s. 9). Autorem, který se zhostil tohoto ambiciózního úkolu, je Oleg Suša, jenž patří k předním českým odborníkům na sociální aspekty globalizace, technologizace a ekologické krize. Jak se cíl, předsevzatý autorem v úvodu knihy, podařilo naplnit?

Objem relevantní literatury k tématu je obrovský, hranice nezřetelné, a první otázka, která čtenáře znalého dalších pokusů o systematizaci zpracování tématu napadne, je, jakým způsobem autor informace uspořádal a jaký směr text sleduje. Oleg Suša nezvolil jednodušší cestu postupného mechanického výkladu podle tematických

segmentů diskusí o globalizaci (např. globální obchod, migrace, organizované násilí, životní prostředí, kultura), ale uspořádal text do pěti kapitol, z nichž každá představuje problematiku globalizace z jiné perspektivy: (I) globalizace jako jednota diskursu a jednání, (II) historické a kulturní utváření globalizace, (III) aktéři a hybné síly globalizace, (IV) globální problémy a nerovnosti, a (V) politické výzvy globalizace. Řazení kapitol a střídání podtémat v textu naznačuje, že autor hodlal rozplést samotný „gordický uzel“ globálních problémů a načrtnout možné cesty ze zdánlivé bezvýchodnosti k politickému řešení. Rizikem postupu, který chce dosáhnout úplného a vyčerpávajícího výkladu v rámci zvolené struktury, je opakování vycházející z nutnosti vracet se v nových kontextech výkladů k již nastíněným nebo probraným autorům a tématům. Takto se například čtyřikrát dozvíme, že Castells proti sobě staví prostor toků a prostor míst (s. 52, 129, 228, 258), zřejmě autorovým nedopatřením se čtenář dočká i jednoho děja vu („existující diverzita národních států a jejich společností jako suverénních aktérů podporuje spíše „anarchický řád soutěže““ na s. 49 a „existující diverzita národních států jako suverénních mocenských aktérů podporuje „anarchický řád soutěže““ na s. 119). Osobitá struktura výkladu na druhou stranu umožňuje čtenáři díky změnám kontextu uváděných informací a explicitnímu prolínání a propojování výkladu „pocítit“ při čtení komplexitu reality globalizace.

První kapitole věvodí téma globalizace jako diagnózy doby. Autor představuje historický vývoj „globální debaty“ a upozorňuje na bytostnou provázanost reality globalizace a její reflexe. Tato provázanost s sebou přináší významné důsledky pro chápání performativního aspektu (politického, mediálního, vědeckého...) mluvení o globalizaci: používané pojmy, koncepty i teorie je možné analyzovat jako historicky a kulturně specifické symbolické produkty, které jsou spojeny s určitým způsobem

jednání a vidění světa (Suša na tomto místě rozvíjí Beckovu koncepci globalismu) a které vykazují „četné ideologické aspekty a momenty“ (s. 33). Sociálněvědní diskurs není výjimkou a podle autora můžeme v pojetích a teoriích globalizace rozlišit několik historicky se vyvíjejících a určité politické praxe implikujících základních představ – „metafor teorií globalizace“. Třemi dominantními „metaforami“ rozebíranými autorem jsou svět jako jedno komunikačně propojené místo, představa centra-periferie světového systému globálního kapitalismu a představa globální rizikové společnosti. Autor na konci první kapitoly zdůvodňuje preferenci světové rizikové společnosti, protože „nabízí představu globality vytvářenou *uvědoměním politické výbušnosti společných riskantních ohrožení lidstva i planety Země*“ (s. 69, kurzíva OS). Podle mého názoru je v tomto případě užití pojmu metafora nepřesné, protože na rozdíl od „globální vesnice“ pojmy „světový systém“ či „světová riziková společnost“ nesplňují několik základních definičních kritérií metafor – nejsou například obecně srozumitelné bez dalšího expertního výkladu, a negenerují (proto) samy o sobě asociace umožňující lepší porozumění původnímu konceptu (cf., George Lakoff, Marc Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press 1980). Příhodnější by tak zřejmě bylo užití některého z pojmů „koncept“, „představa“ či „optika“.

V druhé kapitole se autor vrací k historickým souvislostem diskuse o globalizaci v šedesátých letech, odkud pokračuje k výkladu mechanismů utváření dnešní globalizace. Postupně se věnuje komunikaci, ekologické globalizaci, technické změně, modernizaci a roli evropského univerzalizmu při utváření samozřejmosti současných globálních nerovností. Nejistotu může vyvolat pod-podkapitola II.2.1 (s. 84–90), která zanechává ve čtenáři pocit, že možná měla patřit na jiné místo knihy. Jejím obsahem je (a) shrnutí první kapitoly prostřednictvím rozvinutí problematiky sociálního prostoru

a kritického vymezení vůči „metafoře světa jako jednoho místa globální komunikace“ (představené na s. 48–56), a (b) na jejím konci autor dochází k tomu, o čem vlastně druhá kapitola bude (s. 90, která je patnáctou stranou druhé kapitoly).

Ve třetí kapitole se autorův pohled přesouvá k představení aktérů odpovědných za vytváření, udržování a proměny stávající formy globalizace; osou výkladu je interakce mezi národním státem a nadnárodními ekonomickými subjekty. Nejdříve je popsáno formování instituce národního státu a diskuse o změně jeho postavení v současných podmínkách, následuje hledání úkolů státu tvářící v tvář důsledkům flexibilizace a transnacionalizace výrobních a distribučních sítí, kapitola končí poukázáním na rostoucí význam a ambivalentnost občanských sítí a masových médií.

Zatímco hlavní oporou výkladu první až třetí kapitoly jsou teorie, koncepty a pojmy snad všech nejvýznamnějších postav sociologie globalizace, čtvrtá a pátá kapitola daleko více využívá pro dokreslení a podporu argumentace statistiky velkých globálních institucí (např. ILO, OSN, Světová banka). Čtvrtou kapitolou podle mého čtení prochází čtyři základní podtémata, jejichž představení a analýza připravuje půdu pro finále knihy. Těmito čtyřmi základními podtématy jsou (a) problematika politik lokalizace a dopadů globálního na lokální, (b) problém globální garance práv a globálních pracovních, příjmových, kulturních a ekologických nerovností, (c) individualizace a solidarita v podmínkách globalizace, a konečně (d) problém globální (ne)spravedlnosti a (ne)odpovědnosti. Pokud jde o efekt velkých čísel v dokazování globálních problémů, je možná škoda, že autor před odevzdáním knihy do tisku neaktualizoval informace týkající se vývoje příjmových nerovností a globální chudoby, neboť většina jím užitých statistik pochází z let 2002–2005 (údaje z nových statistik vykrešlují ještě o něco černější obraz). Například Světová banka v roce 2008 po inovaci

datové báze a metodologie výpočtu odhadu globální úrovně chudoby významně navýšila odhady množství lidí žijících v extrémní chudobě: zatímco starší odhady hovořily o zhruba 950 milionech lidí žijících pod hranicí extrémní chudoby, podle nových údajů takto žije 1,4 miliardy lidí (Shaohua Chen, Martin Ravallion. *The Developing World Is Poorer than We Thought, but No Less Successful*. World Bank 2008). Počet nezaměstnaných ve světě se také v souvislosti s prvními vlnami hospodářské krize od roku 2007 dramaticky zvyšuje (viz <http://www.ilo.org>), což by jen výrazněji podtrhovalo autorem nastíněné teze.

Závěrečná kapitola se věnuje možnostem politického řešení globálních problémů tváří v tvář prohlubování nerovností a možnému kolapsu současného globálního systému. Hledání odpovědi je založeno na zmapování struktury globálních institucí, na hledání východiska ze vzájemné závislosti relevantních aktérů blokující možnosti změny a na analýze interakce mezi pružnými transnacionálními sítěmi a vertikálně organizovanými byrokraciemi národních států. Politickou výzvou je podle autora zejména „znepokojivá skutečnost, že dynamika narůstání globálních problémů nekoresponduje s dynamikou jejich mezinárodního zvládání na bázi globální spolupráce“ (kurzíva OS). Východisko Suša vidí v nutnosti globalizovat politiku, pod čímž rozumí společné „řešení problémů, rozporů a dopadů globalizačních procesů“ (s. 274), a kterou odlišuje od politiky globalizace označující „politické aspekty jednání různých aktérů, jež mají vliv na globální procesy“ (ibid.). Kdo by ovšem měl být hybatelem globalizace řešení globálních problémů? Vědomí si reálných možností a rizik Suša zůstává nohama pevně na zemi a nehledá (jako mnoho dalších autorů) spásu v požadavku globální vlády pod patronátem reformované OSN. Obhajuje sice roli OSN jako mezinárodního fóra, jehož funkce spočívá v komunikativní orientaci na řešení problémů (s. 306–308), odpověď ovšem hledá

v dělbě činností mezi globální občanskou společností a stávajícími mocenskými institucemi: „je nutno vidět, že občanská společnost nemůže nahrazovat instituce státu a nadnárodní regulace, může však nabízet alternativy, rozvíjet lidské potenciály a inspirovat tvořivé změny cílů a potřeb i sociálních zájmů pro orientaci politického jednání a pro fungování institucí.“ (s. 318) Tím se vzdaluje jak od hledání revolučního subjektu v sociálních hnutích, tak i od redukce politična na sféru formálních politických institucí, a přibližuje se tím k nedávným Beckovým snahám o propojení jeho konceptu kosmopolitanismu s analýzami formování světové občanské společnosti, čímž umožňuje propojit individuální formy alternativního způsobu života s možností strukturální změny.

Autorovi se v knize postupně daří rozpustit či alespoň zproblematizovat mnohé mýty a falešné představy o globalizaci, z nichž mnohé se objevují i v odborných textech. Kniha tedy může být dobrým průvodcem pro studenty i odbornou veřejnost, její vybrané části lze velmi dobře využít jako podkladové materiály pro výuku na humanitních oborech (např. téma civilizace a barbarství na s. 101–104, vývoj státu na s. 135–140). Laik bude možná zápasit s některými klíčovými pojmy (např. sociální prostor), jejichž osvětlení v textu by knihu jistě otevřelo širšímu publiku. Oproti starším autorovým textům může překvapit vyšší čtivost, logiku skladby kapitol a řazení jednotlivých témat a autorů v textu ovšem musí čtenář často dešifrovat na základě pozorného čtení (důvodem mohou být vzhledem k bohatému obsahu i poměrně obecné názvy kapitol). Trpělivost a pozorné čtení se ovšem vyplatí, neboť na poli české odborné autorské literatury kniha představuje v dané oblasti zatím nejhlubší zdroj informací a zajímavých postřehů.

Petr Lupač